

DE ZO SCHAARSE SPOREN VAN ONZE OUDE RUMSTSE SCHUTTERS-GILDEN

Tot aan de Franse omwenteling kenden praktisch alle steden en gemeenten, zelfs de kleinste, van ons oude hertogdom Brabant, het kernland van de Zeventien Provincies, één of zelfs meerdere schuttersgilden.

Bij 't begin van de Middeleeuwen ontstonden er allengs meer en meer wooncentra en die hadden nood aan een gewapende bescherming. Onder leiding van een plaatselijke heer *schutten* of verdedigden de bewoners hun erf. In de Middeleeuwen was de boog het geschikte afweerpwapen. Vanop de wallen kon de aanvallende vijand beschoten worden. Naarmate de steden of de dorpsgemeenschappen echter opgingen in grotere gehelen, graafschappen, hertogdommen, koninkrijken, namen de graven, hertogen, koningen de verdediging van hun onderdanen in handen. Ze werven krijgslui aan, soldaten (ze leefden van een soldij) in vaste dienst, en die verdedigingskern kon zo nodig aangevuld door een uitiem beroep op burgers, gemeentemensen. Maar de *schutterijen* van stad en dorp bleven bestaan onder de vorm van *gilden* of *gulden*; ook ambachtslui, kunstenaars, handelaars verenigden zich in gilden, die vooral in onze steden het ontstaan gaven aan een bloeiend verenigingsleven. De stedelijke *schuttergilden* duiken reeds op rond de vijftiende eeuw; plattelandsgilden volgen iets later.

Landjuweel

In 1548 ontdekken we het eerste spoor van een schuttersgilde in Rumst, dit naar aanleiding van een gelukkig bewaard gebleven relaas over het landjuweel der Brabantse schuttersgilden dat in dit jaar plaats had te Merchtem. De landjuwelen van de schutters der heerlijkheden, zoals dit van Merchtem er een was, bezaten wel niet de uitstraling der landjuwelen “van de steden en vrijheden”, maar voor de plaatselijke gemeenschap, hoe klein ze ook mocht zijn, was het een enig gebeuren.

De Merchtemse dorpssecretaris Daniël Van Oesbroeck schetst ons in zijn *Rijmkroniek van Merchtem* het verloop van een volledige cyclus aan landjuwelen, over de jaren 1534 tot 1564.

1. Diegem 1534 landjuweel gewonnen door Schelle
2. Schelle 1542 landjuweel gewonnen door Merchtem
3. Merchtem 1548 landjuweel gewonnen door Rumst
4. Rumst 1550 landjuweel gewonnen door Meerhout
5. Meerhout 1563 landjuweel gewonnen door Retie
6. Retie 1564 landjuweel gewonnen door Merchtem

De winnaar moet dus op zijn beurt het volgende landjuweel organiseren. De ongunst der tijden dwong soms tot een verdagen der spelen, zoals in de jaren dat Maarten van Rossem, de beruchte Zwarte Marten, met zijn gevreesde raids het hertogdom terroriseerde.

Eventjes een verklaring van de term landjuweel. Die heeft waarschijnlijk niets te maken met de prijs die de winnaars in de wacht sleepten, een schotel of een beker (voorbeeld: die van Retie haalden te Meerhout *vijf schaellen*, zoals de kroniekschrijver weet te melden), maar de term juweel zou afkomstig zijn van het oud-Franse joël, ontleend aan het Latijn en dat spel betekent.

Van Oesbroeck vertelt fier dat Merchtem het juweel won te Schelle:

*den datum dat wij noch wel rekenen connen
was alsmen XV t'wee-enveertich schreeff
voor den noen met claer licht der sonnen
dit Landt juweel niet lanck in ons behot bleeff
mits grooten tegenspoet op ons dreeff
van Oorlogh en brandt diemen seer vernam
na(ar) groote blijschap altijts veel drúck quám*

Pas zeven jaar na Schelle konden de Merchtemse gildebroeders de uitnodigingen tot hun landjuweel versturen.

*Anno negen-en-veertigch was d'incomste fraije
den tweeden sinxendagh d'een vroegh d'ander spaije (laat)
maer elck hem met der sonnen presenteerde
die ghenúchte sochten vonden hun Lamaij
int schieten, spelen, oft alwaert oock en gaij
want van alle soorten hier compareerden
van Oost, West, suijt, noort elck hier triompheerde
de gúlden hún eerlijck alhier verthoonden
al om prijs te hebben soo wij presúmeerden
maer elck en can niet sijn vande geloonde..
Eene gheheel wecke duerde dese feeste
men sagher soo menigen vrolijcken geeste
en oock diemen wijsen hiet, willet versinnen
doe den geck vrolijck maecken minsten meeste
verciert sijnde binnen desen foreeste
met Caproen en bellen..*

De vreugde en het jolijt konden dus niet op, zeker niet bij de Rumstenaren - zij waren "van noort" gekomen om deel te nemen aan het landjuweel - want zij wonnen het spel van 1548.

*Die van Rump(s)t schoten t'wee d corste maten
d'welck hún voorseyde landt juweel moest baten (opbrengen)
en dat stelden sij oppe alst tijt was en stonde
t'wee vierde spel niemant en wilden t laeten...
int selve spel soomen wel weet int ronde
wordet Landt júweel geheelt bij die van Meerhaút*

Meerhout richt vervolgens het landjuweel in, dat gewonnen wordt

*door die van Rethi inden kempen quártier
hebben dit landt juweel naar d'oude manier
schuttelijck opgesteld (georganiseerd) en oock volbracht
in dit tegenwoordigh jaer 't sestich en vuer
die van Merchtem saghmen daer maecken goede cier*

Merchtem kreeg dus, voor de tweede maal in één cyclus, “sonder fallacie d’Lant júweel”. Peter Van Pipenroy, de heer van Merchtem, vertrekt ijlings met een gevolg naar het verre Retie en biedt er een feestmaal aan voor liefst 120 genodigden. Zoals de dorpsschrijver het bij een andere gelegenheid neerpent: “dese feeste was tot vrolijkheijt geschepen; de sangers songen, de speellieden, pepen, elckc was verblijt int aenschouwen van de vreught; in goede genúchte mack elck wel sijn verheúgt”. Hoeft het gezegd dat op de terugreis naar Merchtem de goede steden van Herentals en Mechelen werden aangedaan, telkens een gelegenheid voor verdere esbatterementen. Spijtig dat de weg naar Merchtem niet over Rumst liep.

We hebben hier nogal wat teksten uit de Merchtemse kroniek overgenomen. Ze brengen ons het besef bij van wat een landjuweel voor een plaatselijke gemeenschap in de gelukkige jaren onder Karel V moet betekend hebben. 1566 is het Wonderjaar; dan wordt alles anders, ten kwade. Het tweede jaar na de nieuwe zege van Merchtem.

Vanaf de godsdienstberoerten tot Albrecht en Isabella zal het gildewezen in onze contreien op een laag pitje staan maar de vrede van Westfalen (1648) kondigt betere tijden aan.

Het gildeleven te Rumst en omliggende dorpen

Hoe verliep nu het gildeleven in ons dorp tijdens de zeventiende en de achttiende eeuw, de laatste twee eeuwen van het Oude Regime? Op deze vraag zal het tweede deel van dit artikel zo goed mogelijk pogen te antwoorden. Maar wat we hierover vernemen in de geschiedkundige bronnen is spijtig genoeg niet zoveel. We zullen eerst op zoektocht gaan naar sporen over het gildeleven in de ons omliggende dorpen, en dan zal de lezer uiteindelijk zelf kunnen vergelijken met het weinige dat Rumst te bieden heeft.

De geboren Bomenaar pastoor *Sel* wijdt vijftien bladzijden aan het bloeiende gildewezen te Boom: hij vernoemt een oude en een jonge gilde. De twee gilden zullen we ook te Rumst aantreffen. *Sel* geeft een uitgebreide naamlijst van de gildedekens, die loopt van 1629 tot zo maar eventjes 1841³⁹.

De Kontichse historicus *Van Passen* somt vier gilden op die zijn geboortedorp Kontich rijk was⁴⁰: de Oude en de Jonge Handboog van Sint-Sebastiaan, dé patroonheilige der handboogschutters, een “paggilde”, een ééndagsvlieg, en de Kolveniersgilde, schutters met handbus, de voorloper van ons geweer. De Franse omwenteling gaf ook in Kontich de doodsteek aan de gilden want alle relictten van het oude regime moesten verdwijnen. Maar de gilden herrezen uit hun graf. Uiteindelijk zouden ze opgaan in een wipmaatschappij, die van Sint-Martinus, de Kontichse dorpsheilige.

Over het gildewezen te Reet worden we ingelicht door twee bundels die behoren tot het oud-gemeentearchief van Reet. Medelid Leo Vermeulen heeft de stukken die in de bundels te vinden zijn, omstandig geresumeerd. De bundels (boeken 71 en 72) worden er geanalyseerd⁴¹. De bibliotheek van Rumesta bezit een exemplaar van de inventaris. Hij kan ingekeken worden in het lokaal. We garanderen leesgenot.

Walem blijft vanzelfsprekend niet ten achter. Pastoor Goetstouwers zaliger vernoemt in zijn *Geschiedenis der Vrijheid Walem*⁴² een Sint-Jorisgilde (kruisboog) en een Sint-Sebastiaansgilde. Reeds in de 15de eeuw was Walem een belangrijke vrijheid in het Brabantse en dus ...gilden!

Tenslotte verwijzen we naar Hemiksem. De Schepper (“De Meester”) weet heel wat te vertellen over de Sint-Sebastiaansgilde van zijn dorp⁴³. Hemiksem bezit nog de gildebreuk, die wist te ontsnappen aan de roofzucht van de Franse bezetter⁴⁴ (beschrijving op blz. 114). De prelaat van de aloude *locus Sancti Bernardi* was “perpetueel hoofdman” van de gilde en werd bij zijn aanstelling als hoofd van de abdij feestelijk ingehaald door de gildebreeders, de confreers, die dan ook, na afloop der feestelijkheden, gul getrakteerd werden. Nog in 1972 mocht de gilde één van haar leden als Keizer erkend zien.

Over het gildeleven in Rumst weten de geschiedenisbronnen slechts sporadische gegevens mee te delen en nochtans is het oud gemeentelijk archief van Rumst⁴⁵ uitermate rijk.

We zetten alles op een rijtje.

³⁹ Sel, H. (1873). *Proeve van Historische Mengelingen van 't land van Rumpst*, Leuven, p. 147 - 162.

⁴⁰ Van Passen, R. (1964). *Geschiedenis van Kontich*.

⁴¹ Vermeulen, L. (1998). *Oud-gemeentearchief van Reet: analytische inventaris*, p. 407-445.

⁴² Goetstouwers (1979). *Geschiedenis van de vrijheid van Walem*.

⁴³ De Schepper, L. (1974). *Heymissen*, p. 108-119.

⁴⁴ De Schepper, L. (1974). *Heymissen*, p. 114.

⁴⁵ Vermeulen, L. (1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2003). *Schepengriffie van Rumst*.

De Sint-Sebastiaansgilde van Leuven, de machtige hoofdgilde van Brabant heeft op 4 januari 1701 “gegeven eene pampire Caerte aen de oude Gulde tot Rumpst” en op 28 september (waarschijnlijk 1722) “eene pampire Caerte aen de jonghe handboog gulde tot Rumpst”.

Rumst bezat dus twee gilden. De oude gilde was de gilde der “notabelen” om zo te zeggen, de gilde van de gevestigde waarden. Omdat het jonge volk bij de oude heren niet veel in de pap te brokken had, richtten die dan een jonge gilde op, in afwachting dat ze later als gevestigde schutters in de oude gilde opgenomen werden. De eeuwige strijd dus tussen jong en oud, zoals ook in het gildeleven van de omliggende gemeenten het geval.

Rumst ontving dus slechts een “pampiren” caerte of reglement (keure); sommige dorpen mochten zich verheugen in een “perequemente” caerte. Ze zullen er dan wel wat geld voor over gehad hebben.

Literatuur

Waar de in voetnoot vermelde bronnen meestal het plaatselijke belichten, zijn volgende werken voor een meer algemeen overzicht vermeldenswaard:

- De *Rijmkroniek van Merchtem* - het kroniekgenre vond dus toen nog een laattijdige beoefenaar - werd in 1918 te Merchtem uitgegeven door de bekende plaatselijke heemkundige M. Sacré. Ze dateert uit de jaren onmiddellijk na de tweede victorie van Merchtem te Retie.
- Peeters, K.C. (1946). *Eigen aard, Grepen uit de Vlaamse folklore*, 543 blz., rijk geïllustreerd. Over het gildeleven hier bij ons: zie blz. 357 tot 378, en passim. Rumst wordt in dit verband niet vernoemd, wel elders.
- Van Autenboer E. (1996). *De Schuttersfeesten der Brabantse gilden (1300-1600)*, Turnhout. Dit werk kan beschouwd worden als het *magnum opus* van iemand die, met wetenschappelijke accuraatheid, heel zijn leven gewijd heeft aan het onderzoek van het oude gildeleven. Voor de gilde ziet hij trouwens nog een toekomst weggelegd.

Referenties van de geciteerde werken:

- De Schepper, L. (1974). *Heymissen*. Antwerpen: De Vlijt.
- Goetstouwers, A. (1979). *Geschiedenis der vrijheid Walem*. Sint-Katelijne-Waver: Berthouderskring.
- Peeters: K.C. (1946). *Eigen aard: grepen uit de Vlaamse folklore*.
- Sacré, M. (1918). *Rijmkroniek van Merchtem*. Merchtem.
- Sel, H. (1873). *Proeve van Historische Mengelingen van 't land van Rumpst*. Leuven.
- Van Autenboer, E. (1996). *De Schuttersfeesten der Brabantse gilden (1300-1600)*. Turnhout.
- Van Passen, R. (1964). *Geschiedenis van Kontich*. Kontich.
- Vermeulen, L. (1998). *Oud-gemeentearchief van Reet: analytische inventaris*. Brussel: ARA.
- Vermeulen, L. (1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2003). *Schepengriffie van Rumst*. Rumst: Rumesta.